
VÁLTOZÓ VALÓSÁGUNK

MOLNÁR PÁL:

FÚJ A SZÉL MALOM NÉLKÜL IS

Ormótlan rézcső mered fölfelé a mérnök íróasztalának sarkán. A fél méter magas, nyolc-kilenc centi átmérőjű fémdarab derekán hegesztés nyoma.

- Egy újításom maradványa. Nem fogadták el - közli rezzenéstelen arccal a fiatalember.

Persze - villan eszembe -, erről én is írtam: nem kapott indoklást a visszautasítás mellé. A cikk hatására megkapta az öt gépelt sort egy szalagnyi papírcetlín: a gyári körülmények között nincs lehetőség a módszer eredményes alkalmazására.

- Sajnálatos, de nincs mit tenni... - nyújtom vissza a cetlít, s szenvedő képet vágok, vigasztalólag.

- Dehogy nincs! - veti ellen a mérnök és a rézcsőre bök. - Én ezt „a gyári körülmények között” hegesztettem így össze. Mindenki láthatja, hogy ez „eredményes alkalmazás”.

- Ahá! Tehát ez a tárgyi bizonyíték.

- Igen. A bírálók is tudják, hogy itt van az asztalomon. Idegesíti is őket, visszahallottam.

Ismervén az ügyet, tudom, hogy e jó módszer mellőzése miatt a gyár kénytelen máshová szállítani a rézcsöveket, és borsos árat fizet a hegesztésekért.

- Mit gondolsz, miért nem fogadták el?

- Egy újítás sorsa sokszor múlik azon, hogy az újító szimpatikus-e az elbírálónak - mondja, s nem fűz hozzá kommentárt.

A hetvenes évtized elején még csak negyvenkét és fél ezer jónak talált újításról tud a hivatalos statisztika, 1981-ben ezek száma hetvenkét és fél ezerre szökött fel. A hasznosítás pénzben mért gazdasági eredménye jóval nagyobb arányban - 1 milliárd 806 millió forintról 4 milliárd 383 millióra - nőtt tíz év elteltével. Hasznosított találmányt 1971-ben csupán 468-at jegyeztek föl, 1981-ben viszont már több mint másfél ezer kerülhetett lajstromba. Itt a pénzben mért haszon több mint háromszorosára gyarapodott.

Ami az ötletemberek díjazását illeti: a tendenciát tekintve nincs ok panaszra. A hetvenes évek elején átlagban 2600 forinttal, tíz esztendő múlva 3400 forinttal honoráltak egy-egy újítást. Még nagyobb lendületet vett a találmányi díjak növekedése. 1971-ben egy találmányért átlagosan 178 ezer forintot süllyeszthetett zsebre a technikát megújító koponya tulajdonosa, 1981-ben pedig 242 ezer forint ütötte az innovátor markát egy sikeres találmányért. Az újítók népes serege 1971-ben pontosan 101 ezer 109 főt számlált. Tíz év alatt fölnőtt mellettük egy másik regiment: 1981-ben már 216 ezer 948 ötletember

neve lett volna olvasható a magyarországi újítók listáján. Az új gárda ütőképesebb is: a benyújtott javaslatoknak 56 és fél százaléka találatot jónak, öt perccel nagyobb hányad, mint tíz évvel ezelőtt.

★

Irányjelölő adatok sorakoztathatók föl a megállapítás mellett: a műszaki alkotók és alkotások sorsával koránt sincs minden rendben.

Túl erősek még ma is azok a bástyafalak, amelyek az egyes vállalatokat óvják a más vállalatoknál készült újítások átvételétől. A témáról megjelenő szenedélyes vezércikkek ellenére még 1981-ben is csupán 1389 ötlet tudott utat törni magának a kidolgozón kívül más egységekhez. Vagyis az isteni szikráknak mindössze 1,2 percentje hasznosul a minimálisnál valamivel szélesebb körben.

A népünket talentumos alkotóközösségként elkönyvelő honfiakból aggodalmat vált ki, hogy az aktív keresőknek csupán öt százaléka törí a fejét technikai eszközök, műszaki, gazdasági folyamatok megújításán. A mérnököknek, technikusoknak kevesebb, mint egyötöde néz körül a munkahelyen kritikusalkotó szemmel. A fizikai dolgozóknak 3,5; a harmincévestől fiatalabb kenyérkeresőknek három százaléka vállalja az újítással járó megpróbáltatásokat. A nőknek pedig mindössze 0,6 százaléka kísérli meg ésszerűsítő ötletének meghonosítását.

★

Bolyhosra feslett közhelyek már a műszaki alkotással kapcsolatos legjellegzetesebb bajok: a „fölülről” érzékelhető közöny; az „oldalról” tapasztalható irigység, gáncoskodás; a még mindig csenevész anyagi elismerés. Ritkábban említhető „rendellenesség”: a célba találó ötletek elorzása!

– Nem mintha mi nagyon okosak volnánk, de itt dolgozunk tizenöt-húsz éve, tudjuk, merre hany méter. Észrevesszük, kitalaszaljuk, hogy mit lehetne ésszerűbben csinálni – mondja egy rangos acélüzem hat osztályt végzett kovácsa. – Régebben sokat vesződünk például az örlőgolyók kiemelésével. Meg kellett várunk, míg az egyik villás targonca ráér, idejön, és kettőnk közreműködésével nagy nehezen kiemeli a tartóládát, aztán ügyeskedve rácsúsztatja a síre. Én hamar megláttam, hogy a felső gerendázatra rászerelehetnénk egy csigaemelőt, és várakozás nélkül, könnyedén kiemelhetnénk, továbbíthatnánk a golyókat. Add be újításnak – mondta Karsci. De én nem tudok rajzolni!... Egyszer szóltam D. mérnök úrnak, hogy mi lenne, ha oda csigát tennénk fel. Az nem jó, mert leszakad a gerenda – felelte és otthagytott. Két hét múlva egy firkálmánnyal mégis felmentem az újítási irodára. Ezzel már elkéstél, Józsikám, nemrég adta be D. mérnök elvtárs – mondja az újítási felelős. Hű, az anyját, mondom. máskor inkább lenyelem, ha eszembe jut valami.

Egy jó tipp ellopása mellett előfordul annak részleges megkaparintása is. Erre ugyancsak pompás alkalmat kínál az igazi szerző képzetlensége.

– Nagyon porzott a kemence előtt a szilíciumtöret. A sarokban állt egy vödör kátrány, azt öntöztem széjjel – meséli újításának történetét egy négy osztályt járt kemencekezelő. – Egy óra múlva azt vettem észre, hogy a por és a kátrány összekeményedett és felpattogzott. Mindjárt eszembe jutott, hogy ebből akár teknőbélés is lehetne. Egy héten át csempésztem ki a táskámban a szilíciumtöretet és egy kis üvegben a kátrányt. Otthon, Rónán, a saját kazánomban kísérleteztem majdnem fél évig. Konzervos dobozokba kevertem bele a masszát. Különféle szemcsenagyságot, kevesebb-több kátránnyal. Még a hőfokot is változtattam. Télen a hóban hűtöttem le a megkeményedett darabo-

kat: lássam, hogyan reagálnak a hidegre. A feleségem mérgelődött is, hogy füstös, meg ragacsos minden. Mikor összeállt öt jónak látszó mintadarabom, akkor szóltam a Tibinek, hogy rajzolja le, írja le, adjuk be közös újításnak. Nem szeretek én rajzolgatni, írogatni.

Különösen az író emberek irigyelhetik az újítótársat. Az egyoldalas szövegért és a rajzért csak előlegként tizenhatezer forintot vett föl. De további summára is számíthat, mert az eredetileg teknőbélésnek szánt massa kementefalnak is remekül megfelel, s az ötlet alkalmasint szabadalomná fejleszhető.

Korántsem csupán az ötletember tudatlanságával élhet vissza a *lelemény-dézszmáló*. Megeshet, hogy vezetői beosztásával járó előjogot formál arra, hogy a keze alatt működő újítók egyenrangú, sőt elsőrangú társaként részesüljön.

– Mi Ferivel nyolc éve rendszeresen újítunk – számol be egy üvegyári fejlesztő. – Nem biztat rá az égvilágon senki, szerencsére nem is akadályoznak benne. A múlt héten jött erre az osztályvezetőnk a főmérnökkel, és a mi újításunkat mutogatta, hogy „őnála, az ő keze alatt” bizony ez, meg az történik! El se tudta rendesen mondani, hogy tulajdonképpen mi is az, ami készül... Tavaly pedig, amikor kidolgoztuk a parabolaívben való hajlítást, meglepődésünkre újítótársnak íratkozott fel. Mikor megkérdeztük tőle, hogy ezt hogyan gondolja, azt felelte: hiszen ő volt az, aki engedélyezte, hogy kivételesen munkaidő alatt is foglalkozhassunk a témával!

Az „altera pars” meghallgatása valamilyen szempontból csaknem mindig hasznos. Ez utóbbi osztályvezetőt például főmérnöke „védte meg” igen sokatmondóan:

– Először is nemcsak engedélyezte a munkaidőben való újítást, hanem ő maga kérte két kartársát, hogy oldják meg a feladatot. Másodszor: ha a két műszaki kicsik a napi munkából, az a vezetőnek ráadásérterhet jelent. Gondoskodni kell a program szerinti tevékenységről; ez vagy átszervezést igényel, vagy pedig magának a vezetőnek kell beszállni az operatív feladatok elvégzésébe. Érthető (!), ha utólag az újítás előnyéből maga is részesedni akar.

A *másik fél* elgondolkoztatóan indokolja meg a „fölülről érzékelhető közönyt” is.

– Az egyszemélyi elbíráló *elvileg* érdekelt abban, hogy gyorsan történjen az újítások megítélése, valóra váltása – fejtegeti egy nagyvállalat vidéki gyárának „főműszakija”. – De – sajnos – túl sok az áttétel. A nyereség arányában premizált műszaki gárda nem a gyáranként mért eredmény, hanem az egész vállalat nyeresége alapján kapja a prémiumot. A legnagyobb arányban természetesen a központiakat díjazják. Én hiába vagyok a legjelentősebb gyár főmérnöke; mi vidéken vagyunk. Ezért én a műszakiaknak fizetett prémiumátlagnak csak nyolcvan százalékát kapom. Ha hozzávesszük, hogy az egész vállalatnál is csak kis töredék marad a képződött nyereségből, s annak is csupán elenyésző morzsája osztható fel részesedésként, akkor már látható, hogy egy vezető prémiumában szinte kimutathatatlan az a néhány fillér, ami az újítások gyors bevezetéséből származna.

Könnyen kínálkozik indok az „oldalról tapasztalható irigységre, gáncsoskodásra” is.

– Jóskát a főnök hozta magával M.-ről. Bármit kitalál, az zseniális. Annak a megvalósítása halaszthatatlan, arra más újítások elől is jut pénz. A bronz-

sávós forrasztásba is azonnal beleölték százötvenezer forintot, el is készült a gép, és azóta egyfolytában áll. Hivatalosan: egy nyugati alkatrész kellene bele. A valóságban: egy külföldi gép rosszul sikerült koppintása az egész. Eszem ágában sincs segíteni neki. Miért fecséreljek energiát az ő megdicsőülésébe?

– Bandi bácsi fél évvel ezelőtt egy hétig járt a nyakamra. Kérdeztetett, méricskélte a gépemet, rajzolgatott. Egy szép napon a gépasztalra szereltek egy apparátot, és kértek, hogy próbáljak azzal dolgozni, biztosan szaporább lesz. Már másnap megjelent a normás, stopperórával a kezében. Úgy megemelte a normát, hogy azóta a véére is alig tudok kijárni. Ezért most már a többiek is riogatják Bandi bácsit, ha megjelenik a gépük körül.

Hamar meglesi magyarázatát a bürokratikus, nehézkes ügyintézés is.

– Ha bonyolult, kockázatos módosításról van szó, vagy olyanról, ami száz-
ezrekbe kerül, akkor eleve hosszas a fontolgatás – magyarázza egy elismert
újítási felelős. – De nem is ezekért pörölnék az újítók, hanem az egyszerűb-
bekért. Am én azokkal kapcsolatban is megértem a szakvéleményezők lassú-
ságát. Ugyanis az újításokkal való törődés csak mint általános követelmény
van benne a munkakörükben. Felülről ezt nem kérik számon tőlük, sok má-
sért viszont nagyon is a körmükre néznek. Ezeket a teendőket veszik tehát
előbbre, az újításokat pedig hátrahagyják. Sokszor zaklatásnak, tehernek ér-
zik, s nemegyszer ennek megfelelően bírálják el. De van áthidaló megoldás,
és egy újítónak ebben is leleményesnek kell lennie. Huszár Bandi él azzal a
lehetőséggel, hogy az újítócsoportha mindig bevonja a főmérnököt is. A
góré sokszor azt se tudja, éppen mit újít, csak kap egy telefont: „Főnök,
hátos lemezt szeretnék vételezni, meg még kellene fél műszakra egy fűrészgép is
az oromesörlőhöz.” Ilyen „újítótárssal” gördülékenyen megy az elbírálás és a
kivitelezés. Ez megéri a díjból cleső hányadot.

A tanári katedra magaslátáról könnyedén leli meg a bonyodalmak magya-
rázatát egy vidéki főiskola közgazdásza.

– Nem az újítómozgalommal, vagy a találmányok alkalmazásának me-
chanizmusával van a baj. Ezek a zökkenők csak tünteti a magyar gazdaság
minőségi váltásának. Még csak a kikristályosodás kezdetén tart a teljesít-
ménnyel arányos jövedelmet garantáló szerkezet. A produkció és a pénz ma
még a kelleténél távolabb esik egymástól, akár vállalati, akár egyéni szem-
szögből nézzük. A vállalatvezetők ezért nem érzik jó barátoknak, „profitnövelő”
tényezőnek az újítót, a feltalálót, hanem csak sürgető, fáradságot okozó „ne-
héz embernek”. Ha az egyes vállalatnál elért nyereség a mostanától nagyobb
arányban maradna a vállalatnál, akár belső fejlesztésre, akár jutalmazásra, s
ezt a pénzt nem a csetlő-botló vállalatokba pumpálnánk, akkor megnöveked-
ne a tekintélye a forintvonzó újítóknak a vezető, a kolléga szemében egyaránt.
Akkor szívesen segítenék az innovációt lózungok és „közreműködői díjak”
nélkül is.

★

1981 tavaszán, az Akadémia közgyűlésén *Vámos Tibor* nagy hatású előadást
tartott; teljes szövegét az MTESZ-lap, egy kolumnára zanzásított változatát
a Népszabadság is közölte. Egyes passzusai azóta is vissza-visszatérnek a saj-
tóban, szabad citátumai pulpituson, presszóasztalnál egyaránt elhangzanak.

– Legfőbb nemzeti értékünk, amivel felkészülhetünk a nemrég kezdődött
időszak történelmi erőpróbájára: a kreativitás, az alkotókészség gyors eme-
lésc – figyelmeztetett az adakémikus. – Ebben a vonatkozásban követtük el

valószínűleg a leghosszabb távon ható hibákat. Az erőforrások szegénységével küzdő rendszer tartalékai felélésére kényszerül, ami azonban a következő periódusban sokkal nagyobb befektetést igénylő és sokkal hosszabb idő alatt helyreállítható károkat okoz. Ezt tapasztaltuk nemrég az infrastruktúra területén. A következő évtizedekben súlyos adót fogunk fizetni az alkotó értelmi-ségi munka devalválódása miatt.

Ugyanezen év őszén az MTESZ-közgyűlésen adott hangot korszerű felismeréseknek Czézl György: „*A jelenlegi körülmények között csak akkor tudunk a versenyhelyeztetben helytállni, ha a valóságos teljesítményekre épülő szelekció érvényesül a társadalomban. (...) Jelentősen segíthet bennünket, ha figyelünk a véleményekre, még az akadékoskodásnak tűnő olyan megjegyzésekre is, amelyek talán nincsenek összhangban az eddig megszokott gyakorlatunkkal. (...) Sok helyen nem nagyon szeretik a valóban gondolkodó, újat akaró, tehát »problémát okozó« embereket, a »sima modorú«, gondot nem okozó ügyeskedőket viszont megtűrik, holott ezek nem viszik előre az ügyünket. (...) Szerintem csak azt tarthatjuk jó vezetőnek, aki szárnyakat ad az alkotni tudó embereknek, közöttük az alkotni tudó műszakiaknak. (...) Nemzeti érdekiink, hogy mindenütt versenyképes legyen, az egész világon felértékelődjön a magyar alkotás, tudás, termék.»*

E fölismérések gyakorlati hasznosítását volt hivatva siettetni az újítók és feltalálók V. országos tanácskozása 1982 májusában. Az összejövetel gondosan került a formai újításokat: a lehető legszokványosabb módon bonyolódott le Budapest egyik szakszervezeti székházában. Hatszáz választott újító és feltaláló gyűlt egybe, képviselvén a magyar alkotó műszakiakat. A főrendező találmányi hivatal ellátta a küldötteket előzetes beszámolóval, felhívástervezettel, s egy udvarias kérés tartalmazó cédulával: kerüljék a saját cég adatainak iskolás felsorolását, kímélendő az értékes szellemi energiákat. A kérés pusztába kiáltott szónak bizonyult: a félszáz főlshálós háromnegyede statisztikai kimutatást zúditott az egyre ernyedtebb hallgatóságra. Hasznos gondolatok is bőven elhangzottak: a gondok elsorolása mellett tippek fogalmazódtak meg a fölösleges szabályok kijátszására, sőt: falba ütköző újítók önvigasztalására alkalmas aforizmákból is rendelkezésre bocsátottak egy szekéredékkel az alkalmi szónokok. A kabusával világsztárrá emelkedett föltaláló, minden magyar ötletember példaképe, retorikából is példát mutatott: papír nélkül beszélt a sok nagy szónokot már kiszolgált mikrofoncsokorba. Egy képzetetindító metaforával szemléltette az ötletek fölkarolásának szükségességét: fúj a szél malom nélkül is, de jobb az, ha egy szerkezet felfogja és hasznosítja az energiát. Elmondta még a véleményét munkás, művezető, műszaki, tisztviselő, politikus, sőt maszek is. Végül a gyűlés – apró kiegészítéssel – elfogadta az előzetes felhívástervezetet, így a FELHÍVÁS rangjára emelvén azt. A dokumentumban bizakodást sugallva foglal helyet az erőtől duzzadó – a tervezetből változtatás nélkül átvett – mondat: „*Tanácskozásunk örömmel állapítja meg, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt XII. kongresszusa határozatával összhangban az elmúlt időszakban számos olyan gazdaságirányítási intézkedés született, amely jobban ösztönöz a műszaki fejlesztésre, az újító-, feltalálótevékenység kibontakoztatására.*”

★

– Sokat írnak, sokan nyilatkoznak erről a dologról, de már túl ismerősek a mondatok – közli északi megyénk lapja egy újítási felelős nő panaszát 1982

őszén. – Mondják, hogy támogatni kell az újítókat, csak azt nem mondják meg, hogyan... Igaz, talán nem is lehet mindenhol érvényes módszert ajánlani.

„A sok egyszerű idom – közli *Rubik Ernő* szavait az *Élet és Irodalom* Zűrös kocka című cikke – szinte sugallja a hagyományos megoldásokat. Azt, hogy sorban, gondolkodás nélkül, gépiesen tegyük a dolgunkat. Aki viszont így akarja összeállítani bármelyik szint, soha nem ér el eredményt.

Itt át kell látni az egész feladatot, a lehetőségeket.”

